
Реформа банківської системи Китаю в процесі ринкової трансформації економіки країни (30-ти річний досвід)

О. Олійник

У 2008 році економічним реформам у Китаї виконується 30-ть років. Саме 30-ть років тому на 3-му Пленумі ЦК КПК 11-го скликання лідер країни Ден Сяопін проголосив курс на соціалістичну модернізацію, політику відкритості та розкріпачення свідомості. Цей Пленум став історичним з точки зору задач, які були висунуті перед китайським суспільством. Після нього послідовно здійснювались перетворення, які торкнулись всіх сторін життя китайського суспільства. Нелегкою справою для китайських лідерів було віднайти ідеологічне трактування та теоретичне визначення нового курсу реформ. Наприкінці 1970-х років практично всі країни соцтабору, які сповідували комуністичну ідеологію, опинились в складному економічному становищі. Економіки більшості з цих країн перебували в стані хронічної стагнації, населення цих країн утратило будь-яку надію до вірності обраного шляху. Китайські лідери зняли напругу з цього питання, зробивши заяву про те, що Китай знаходиться на початковій стадії соціалістичного розвитку, а для побудови соціалізму потрібно 100 років. Це дозволило китайському керівництву зосередитись на широкомасштабних економічних реформах.

Програма реформ торкалась базових засад соціалістичної економіки: розділення партійних та господарських органів управління, перехід від адміністративного управління економікою до макрорегулювання та макроконтролю, реформування власності, лібералізація зовнішньої торгівлі, децентралізація управління економікою, реформування підприємств, і головне – підвищення економічної ефективності. Особливістю реалізації курсу реформ стали їхню послідовність, постійність та прагматизм.

Китайське суспільство виконало поставлені задачі. Темпи росту ВВП протягом останніх 28-ми років тримаються на рівні 9,7%¹, а в 2007р. – 11,4%². Зовнішньо торговельний оборот Китаю за період 1978 р. - 2007 р. збільшився з 20,64 млрд. дол. США. до 2,17 трлн. дол. США³. За багатьма видами промислових та споживчих товарів Китай посідає 1-е місце у світі. За останні 30 років у Китаї 480 з 500 найбільших компаній у світі розмістили свої капітали в країні⁴. З 1978 р. по 2007 р. обсяг залучених у країну інвестицій перебільшив 769 млрд. дол. США⁵. Після вступу до СОТ Китай приймає всебічну участь у процесі глобалізації економіки. За цим показником Китай посів 3-тє місце у світі. Китайські банки активно виходять на світові ринки. На кінець 2006р. обсяг п'яти найбільших державних банків становив 226,8 млрд. дол. США⁶. Китайське керівництво спромоглось

¹ Kumiko Okazaki. "Banking System Reform in China". Research. RAND Corporation, 2007.

² Доклад о выполнении плана экономического и социального развития за 2007г. и проекте плана экономического и социального развития на 2008г., 1-я сессия ВСНП 11-го созыва. – Пекин, 2008.

³ Там само.

⁴ Доклад заместителя главы Государственного комитета КНР по делам развития и реформ, Всекитайское рабочее совещание по реформам экономической системы. – Ухань, 2008.

⁵ Там само.

⁶ Годовой отчет за 2006г., Комитет по контролю и управлению банковской системой КНР. – Пекин, 2007.

створити стабільну фінансову та банківську системи країни, що дозволило тримати контроль над цінами, уникнути негативного впливу високих темпів інфляції, забезпечити стабільність національної валюти та її конвертованість.

Слід звернути увагу на те, що в 1978 р. із-за хронічного дефіциту енергетичних, сировинних ресурсів та транспортних засобів, у країні простоювало 30-40% виробничих потужностей⁷. Бюджетний та зовнішній борги в країні досягли катастрофічних обсягів. Явною конкурентною перевагою Китаю на той час було та залишається – великий ринок робочої сили, низький рівень оплати праці та працьовитість китайського народу. Політика “опори на власні сили” дозволила Китаю вирватись с задвірків світового розвитку в перші ряди. Китай поправу є флагманом та все більше рушійною силою світового розвитку. Якщо в 1950-х роках у Китаї повсюди можна було зустріти лозунг “Сиан Сулієнь сюєсі” (“Вчитись в Радянського Союзу”), то сьогодні весь світ спостерігає за розвитком Китаю й практично у всій світовій пресі між строк, а все частіше у відкритому тексті можна прочитати лозунг “Сиан Джунгуо сюєсі” (“Вчитись у Китаю”).

До 1978 р. банківська система Китаю була представлена єдиним банком – Народним банком Китаю (НБК), який безпосередньо підпорядковувався Міністерству фінансів і був позбавлений будь-яких повноважень відносно проведення самостійної грошово-кредитної політики. По суті НБК був великим розрахунково-касовим центром, через який здійснювались всі розрахунки. В умовах адміністративно-командної системи управління економікою такий статус банку повністю відповідав вимогам того часу. У той час усі підприємства знаходились в державній власності й були позбавлені будь-яких прав на здійснення самостійної господарської діяльності. Підприємства працювали у відповідності з виробничими планами, які розробляли відповідні галузеві міністерства та затверджувались Держрадою КНР. Міністерство фінансів затверджувало щорічний кредитний план у відповідності з яким, відбувався розподіл фінансових ресурсів через НБК. Кожне підприємство гарантовано отримувало державне фінансування за системою харчування з “єдиного казана”. Питання щодо зворотності, строковості, платності й тим більше ефективності фінансових ресурсів тоді на порідку денному не стояли.

По-новому керівництво держави підійшло до ролі та місця банків в економічному розвитку країни. З наданням підприємствам самостійності та впровадження госпрозрахункових відносин, колишня система розподілу, регулювання та контролю фінансових ресурсів видалась не спроможною забезпечити ефективність їх використання. Було прийняте рішення про виведення НБК із підпорядкування Міністерства фінансів країни та надання права НБК самостійно здійснювати монетарну політику. НБК був безпосередньо підпорядкований Держраді КНР. Було взято курс на побудову багаторівневої банківської системи країни. В 1979 р. було створено три державних банки Китаю: Сільськогосподарський банк Китаю (Сільгоспбанк), Банк Китаю та Народний будівельний банк Китаю (Будбанк). У вересні 1983 р. Держрада прийняла рішення про реорганізацію НБК, у відповідності з яким з 1 січня 1984 р. на основі мережі відділень банку по всій країні був створений державний промислово-торговельний банк Китаю (Помторгбанк). В 1986 р. було створено перший державний акціонерний комерційний банк – Транспортний банк. Більша частина акцій банку належала центральному керівництву, решта була розподілена між регіональним урядом та державними підприємствами. У цілому з 1986 р. по 1992 р. в Китаї було створено 9 акціонерних комерційних банки.

⁷ Экономика КНР в 80-е годы: стратегия, проблемы и тенденции развития. – М.: Наука, 1991.

Розвиток ринку капіталу, активізація індивідуального та приватного підприємництва, а також реформа державних підприємств об'єктивно вимагали додаткового фінансування, розширення фінансових послуг та спрощення доступу до фінансових ресурсів. Це призвело до створення нових фінансових закладів. На кінець 1992р. в країні було створено 12 страхових компаній, 387 трастово-інвестиційних компаній, 87 фондів компаній, 11 ліцензійних компаній, 59 000 сільських кредитних спілок та 3 900 міських кредитних кооперативів⁸. Лозунг “Нехай розквітають сто квітів, нехай змагаються сто шкіл” було впроваджено в життя. Зі створенням нових банківських закладів відбувається перехід від системи фінансування з “єдиного казана” до системи “розділити казани, харчуватись окремо”. Нові банки взяли на себе функції фінансування державних підприємств в профільних галузях, хоча, по-суті вони продовжували політику безповоротного фінансування низькорентабельних та часто збиткових державних підприємств.

Період з 1978 р. по 1992 р. є першим етапом реформування банківської системи Китаю. Він характеризується становленням багаторівневої банківської системи, виділенням Народного банку Китаю в центральний банк країни, створенням нових банків. Це був перший крок на шляху створення сучасної банківської системи, що дозволило керівництву країни приймати більш радикальні рішення щодо реформування економіки в цілому та особливо державних підприємств. На першому етапі реформування банківської системи основне питання реформи, а саме ефективне використання фінансових ресурсів не було вирішено. Більше того постійне фінансування збиткових та неефективних підприємств призвело до збільшення обсягу прострочених кредитів. У тих умовах радикальний перехід на кредитне фінансування з використанням практики ризик менеджменту та оцінки кредитного ризику позичальника міг заблокувати роботу державних підприємств, керівництво яких було не готовим працювати в умовах госпрозрахунку та приймати самостійні рішення. Зупинка підприємств могла призвести до соціальних потрясінь в суспільстві, тому китайське керівництво надало перевагу поступовому переходу на нові загальноприйняті умови взаємодії банків, а банків з підприємствами.

В 1992 р відбувся 14-й з'їзд КПК, а в 1993 р. – 3-й Пленум 14-го скликання ЦК КПК. На них було проголошено курс на побудову “ринкової соціалістичної економіки”. На офіційному рівні було висунуто нову модель управління економікою країни – перехід від прямого до побічного регулювання та контролю. Питання розподілу ресурсів та регулювання економічними відносинами покладались на ринкові механізми. Однак держава продовжувала відігравати провідну роль в управлінні народним господарством, за принципом “Держава регулює ринок, а ринок орієнтує підприємства”.

У грудні 1993 р. Держрада приймає Резолюцію про реформування фінансової системи. Резолюція передбачала наступне: створення незалежного механізму макроекономічного контролю з боку НБК; створення цільових банків; перетворення державних спеціалізованих банків у комерційні банки; створення уніфікованого конкурентного фінансового ринку; реформування системи валютного контролю; створення законодавчої бази для розвитку небанківських фінансових установ; розвиток інфраструктури фінансових послуг; упровадження практики ризик менеджменту та фінансового менеджменту. В 1994 р. було створено три цільових банки (Китайський банк розвитку, Банк сільськогосподарського розвитку та Китайський експортно-імпорتنний банк). Ці банки були створені з метою розділення цільового фінансування, тобто кредитування з метою досягнення

⁸ Kumiko Okazaki. Banking System Reform in China. Research. RAND Corporation, 2007.

певних економічних показників та комерційного кредитування. Чотири державних спеціалізованих банків (Будбанк, Сільгоспбанк, Банк Китаю та Промторгбанк) були перетворені в державні комерційні банки. В 1995р. були прийняті важливі закони в галузі банківського законодавства – Закон про комерційні банки та Закон про Народний банк Китаю. Ці Закони заклали правову основу банківського законодавства.

У зв'язку з тим, що в 1994 р. уряд здійснив уніфікацію офіційного та обмінного курсу національної валюти, було створено Торгову валютну систему Китаю (ТВСК). В 1995 р. НБК упроваджує практику міжбанківського кредитування, використовує процентну ставку як інструмент регулювання кредитного ринку. З метою уніфікації процентної ставки було створено Національний міжбанківський центр, який було підключено до комп'ютерної мережі ТВСК.

З метою розвитку та вдосконалення розрахунково-платіжних відносин під керівництвом НБК було створено комітет консультантів з числа представників 5-ти країн центральних банків (Німеччини, Японії, Швейцарії, Великобританії та США). Загальними зусиллями з іноземними фахівцями була створена Китайська вдосконалена платіжна система (КНВПС), яка замінила Міжбанківську електронну систему, яка діяла в країні з кінця 1980-х років.

На цьому етапі вдалось впровадити радикальні зміни в банківській системі Китаю: було покладено кінець практиці прямого фінансування НБК державних банків; були закладені основи розвитку банківської системи Китаю. На цьому етапі також чітко виявилось прагнення керівництва країни створити сучасну банківську систему, що функціонує на принципах комерційного кредиту, використанні практики ризик менеджменту, аналізу фінансового стану позичальника, а також була здатна надати повний комплекс фінансових послуг. Каменем спотикання на шляху розвитку банківської системи залишалось питання фінансування державних підприємств та врегулювання проблеми прострочених кредитів, які раніше були надані державним підприємствам. Через 4-ри державних комерційних банків розподілялось 70 % усіх кредитів країни.

Азіатська фінансова криза 1990-х років вимусила китайське керівництво серйозно замислитись над важливістю стабільності банківської системи країни та напрямках реформування банківської системи країни. НБК визначив основні фактори, які призвели до фінансової кризи в Азійських країнах: нераціональна структура економіки, слабка фінансова система, неефективне корпоративне управління, недостатній державний нагляд, відсутність дієвої системи ризик менеджменту, швидкі темпи зростання нерозвинутого фондового ринку, великий обсяг короткострокових позик, а також відсутність гнучкості в курсовій політиці. У тій чи більшій мірі ці проблеми були характерні і для фінансового ринку Китаю. Принципова відмінність полягала в тому, що китайський фінансовий ринок знаходився під жорстким контролем Держради та був слабо інтегрований в міжнародні фінансові ринки. З метою запобігання розповсюдженню азійської кризи на Китай керівництво країни звертається за допомогою до міжнародних фінансових установ. У листопаді 1997р. була проведена перша Національна робоча конференція, на якій було прийнято рішення про прискорення реформи фінансової системи країни. Для підвищення ефективності кредиту було відмінено практику кредитування через Державний кредитний план. Державним комерційним банкам надавалось більше прав щодо проведення самостійної кредитної політики, при цьому НБК увів обмеження на обсяг кредитування для цих банків. З метою стимулювання їх діяльності НБК вводить практику “віконного кредитування”, яку перейняв від Банку Японії (Центральний банк Японії). Суть практики “віконного кредитування” полягає в тому, що в деяких

випадках банкам дозволялось виходити за встановлені НБК межі кредитування. В 1997 р. іноземним банкам було дозволено здійснювати операції з іноземною валютою в обмежених обсягах.

Період з 1993 р. по 1997 р. є другим етапом реформування банківської системи Китаю.

З 1998 р. розпочався третій етап реформування банківської системи Китаю. Керівництво НБК усвідомлювало, що продовження практики фінансування державних банків є безперспективним. Підприємства продовжували працювати неефективно, обсяги неповернутих кредитів зростали, фінансовий стан державних банків погіршувався. У такій ситуації не могло бути й мови про ліквідність, платоспроможність та надійність банків. Загальний обсяг капітальних уливань в державні банки становив 32,5 млрд. дол. США, що складало 3% від ВВП та 5% поступлень державного уряду. Наприкінці 1997 р. загальний обсяг безнадійних кредитів становив 24% загального обсягу наданих кредитів⁹. З метою покращення фінансового стану державних банків та вдосконалення практики капітальних уливань НБК розробив ряд заходів по ре капіталізації державних банків країни: НБК знизив ставку обов'язкового резервування з 13% до 8%; замість прямого вливання капіталу в державні банки НБК увів практику викупу банками спеціальних облігацій, які випускались Міністерством фінансів; відкликав частину кредитів з тим, щоб знизити інфляційний тиск в зв'язку зі зниженням норм обов'язкового резервування. Додатковий капітал банки почали отримувати за рахунок процентів, які виплачувало Міністерство фінансів по спеціальним облігаціям.

Крім того, щоб очистити банки від прострочених кредитів Держрада приймає рішення про створення компаній управління активами (КУА). Держрада також дозволила банкам створювати власні компанії управління активами. КУА могли залучати капітал за рахунок фінансування Міністерством фінансів, кредитів НБК, а також випуску власних облігацій. Схема списання прострочених кредитів банків виглядала наступним чином: КУА здійснює обмін прострочених кредитів на облігації; НБК надає кредити КУА і списує банківський борг. За такою схемою банки покращували свої показники, позбавлялись безнадійних боргів та додатково отримували дохід, який надходив від процентів по облігаціям. Така схема також дозволяла державним підприємствам уникати банкрутства.

Наприкінці 1990-х років керівництво країни усвідомлювало, що власними силами складно створити розвинуту та надійну банківську систему. Крім того, з боку світового співтовариства посилювались вимоги щодо відкриття фінансового ринку Китаю. 2003 року Комісія з банківського регулювання визначила Правила про порядок доступу іноземного капіталу в банківський сектор країни. Було визначено, що один інвестор не може володіти більше як 20% капіталу китайського банку, а сукупна частка кількох іноземних банків не може бути більшою більше 25%.

Відкриття банківського сектору іноземному капіталу дозволило залучити в банківський сектор країни найбільші світові банківські установи (Citigroup, ING Group, Goldman Sachs, Bank of America, UBC, Royal Bank of Scotland, HSBC, Hang Seng Bank, IFC, Asian Development Bank, Deutsche Bank, Royal Bank of China, Standard Chartered Bank, BNP Paribas, Allianz, Amex та ін.). На кінець 2006 р. близько 30 іноземних фінансових установ уклали свій капітал в 21 китайський банк із загальним обсягом інвестицій 19 млрд. дол. США¹⁰.

Відкриття внутрішнього фінансового ринку Китаю іноземним інвесторам дозволило китайським банкам виходити на міжнародні фінансові ринки та залучати капітал через публічне розміщення цінних паперів (IPO). З червня

⁹ Yoon Je Cho. The Banking System of the People's Republic of China. – Seoul: Sogang University, 1999.

¹⁰ Там само.

2005р. по травень 2007р. деякі китайські банки здійснили успішне розміщення своїх цінних паперів на міжнародних фондових біржах. Загальна сума залученого капіталу через IPO відповідно Промторгбанком - 173 млрд. RMB, Банком Китаю – 110 млрд. RMB, Будбанком – 74 млрд. RMB, Транспортним банком Китаю – 43,2 млрд. RMB. Ціна за якою викупались цінні папери в 2-3 рази перевищила заявлену.

За 30 років реформ банківська система Китаю зазнала значних змін. З централізованої та відсталої вона перетворилась на потужну розвинуту та достатньо диверсифіковану банківську систему. Китайські банки сьогодні відомі в цілому світі та успішно конкурують з провідними світовими фінансовими установами. П'ять китайських банків входять до рейтингу 100 найбільших світових банків. Станом на 2005 р. Промторгбанк посідав 21 місце, Сільгоспбанк – 26, Банк Китаю – 27, Будбанк – 28, а Транспортний банк відповідно – 73 місце. Загальна вартість активів китайських банків на кінець 2006 р. становила 43,9 трлн. RMB. У порівнянні з 2005 р. вартість активів зросла на 17,3%. Вартість зобов'язань відповідно становила – 41,7 трлн., а ріст – 16,5%. В 2006 р. на 14,7% більше було видано кредитів, ніж в 2005, що становило 23,8 трлн. RMB .

Китайські банки успішно виконують покладені на них функції. Банки стали активним інструментом уряду в реалізації програми модернізації економіки країни. Не дивлячись на досягнуті успіхи китайські банки мають здійснити більш глибокі зміни для того, щоб перетворитись на фінансові установи світового рівня.

Список використаної літератури

1. *Kumiko Okazaki*. “Banking System Reform in China”. Research. RAND Corporation, 2007.
2. Доклад о выполнении плана экономического и социального развития за 2007г. и проекте плана экономического и социального развития на 2008г., 1-я сессия ВСНП 11-го созыва. – Пекин, 2008.
3. Доклад заместителя главы Государственного комитета КНР по делам развития и реформ, Всекитайское рабочее совещание по реформам экономической системы. – Ухань, 2008.
4. Годовой отчет за 2006г., Комитет по контролю и управлению банковской системой КНР. Пекин, 2007.
5. Экономика КНР в 80-е годы: стратегия, проблемы и тенденции развития. - М.: Наука, 1991.
6. *Yoon Je Cho*. The Banking System of the People’s Republic of China. – Seoul: Sogang University, 1999.
10. China Financial Stability Report. Group of PBC. – Bejin, 2007.